

Kirkens digitale fremtid

Af Peter Fischer-Nielsen, ph.d., kommunikationschef i KirkeWeb.

Foredrag ved Økumenisk Efterårskursus, lørdag den 3. november 2012.

Indledning

Det kan være farligt at give sig i kast med at forudsige internettets fremtid. I 1996 fik den norske debattør Leif Osvold publiceret en kronik i avisen Dagens Næringliv. Under overskriften ”Internett en flopp!” afviser han i kronikken helt og ganske muligheden for, at almindelige mennesker vil komme til at tage internettet til sig i nævneværdig grad. Han skriver: ”Internettet er en modegrille, som vil dø ud om få år.” Han begrundet det blandt andet med, at ”mennesket er et socialt væsen, og efter en stund kommer det til at blive træt af at kommunikere med en maskine (...) Vi holder ikke ud at 'snakke' med eksterne familiemedlemmer eller venner via en PC, så længe vi kan ringe eller besøge dem.” Han mener i øvrigt heller ikke, at e-handel har nogen gylden fremtid for sig, for som han siger ”Når vi skal bestille vores rejser eller billetter, så vil vi tale med et levende menneske, ikke taste ind på en maskine.”

Leif Osvold opsummerer sin argumentation således: ”De sociale basisbehov hos os står i direkte modstrid til brugen af datasystemer i hjemmet og vil naturligvis sejre i det lange løb. Og når det gælder brugen af internettet for at få alverdens information, tror jeg den vil dø ud af sig selv. Vi er allerede overfodret med information og får den, vi trænger til via trykte medier, radio og TV. I dag er det kun 1 procent af befolkningen, der bruger internettet hjemme, og særlig mange flere tror jeg ikke det vil blive til.”

I dag er det let at smile af den norske kronikørs skråsikre profetier, nu hvor vi kan se hvad internettet rent faktisk er blevet til. Ironisk nok er han selv blevet ramt i nakken af internettets fremmarch, for havde det ikke været for den virale spredning af budskaber på internettet, havde jeg sikkert aldrig opdaget denne norske kronik fra 1996. Det er let for os i dag at se, at manden tog fejl. Det er muligt, at vi ind imellem synes, at vi er blevet slaver af internettet og af og til ville ønske os frihed fra computere og smartphones. Men i det store hele har vi ikke et problem med at være online altid, heller ikke når det handler om at pleje sociale relationer og personlige forhold.

I midten af 1990'erne var det imidlertid vanskeligt at forestille sig den digitale udvikling, som vi har

været vidner til indtil nu. En computer var et gigantisk skrummel, og internettet var en dyr, bøvlet og træg fornøjelse. Og var man så heldig at have en e-mail-adresse, skulle man anstrenge sig for at finde et menneske, man kunne sende en elektronisk hilsen. Man kunne måske forestille sig, at det en dag blev anderledes stort og spændende, men at det skulle få den dominerende rolle, som det har i dag, og at vi ikke ville protestere mere, end vi har gjort indtil nu, over at flytte vores sociale liv online, var vanskeligt at se for sig.

Det var ikke bare på det generelle plan, men også i forhold til kirke, kristendom og religion, at vi havde vanskeligt ved at forudsige fremtiden dengang i 90'erne. Alt efter temperament knyttede vi forhåbninger og skepsis til internettets hastige fremmarch i vores hverdag. De missionsivrige så internettet som en ny og lovende missionsmark, hvor sjæle kunne nås, ikke bare i den umiddelbare nærhed, men også bag grænser til lukkede og ufremkommelige lande. De dialogsøgende betragtede internettet som den ideelle samtaleplatform, hvor mennesker kunne mødes på lige fod, lære hinandens synspunkter at kende og øge forståelsen for hinanden. Kirkeplanterne så for sig, at internettet kunne skabe ramme om fællesskaber og menigheder, hvor mennesker, der af den ene eller anden grund ikke kunne deltage i et traditionelt kirkeliv, på internettet kunne finde sig et åndeligt hjem. Omvendt var der også traditionalister, der frygtede, at internettet ville dræne kirken og fysiske fællesskaber for mennesker, at folk ville isolere sig bag deres computerskærme, og at internettets mørke og fristende sider ville virke stærkere end kirkens tilbud.

Vi vil starte med at kigge tilbage på fremtiden lige om lidt. Hvilke temaer har været oppe at vende i forhold til religion, kirke og internet, og hvad kan vi konkludere på udviklingen indtil i dag? Derefter bliver det sværere, for jeg vil også prøve at kigge fremad og komme med nogle bud på, hvad vi kan vente os af fremtiden. Hvilke tendenser vil vi se inden for kirkelig og religiøs brug af internettet – og hvilke overvejelser bør vi gøre os i den forbindelse? Jeg er ikke profet og kan let komme til at stå i samme situation som vores norske debattør om 10 eller 20 år. Derfor vil jeg med det samme aflægge mig enhver skråsikkerhed. Mine bud er langt fra sikre prognoser, men blot hvad jeg mener at kunne skimte i min slørede og uskarpe krystalkugle. Derfor er det i høj grad også et oplæg til samtale og debat. Vi kan både være uenige om, hvad vi tror, fremtiden vil bringe, men vi kan i lige så høj grad være uenige omkring, hvad vi skal stille op over for den.

Forskningshistorie

En af de rigtig fine ting med at beskæftige sig med temaet ”religion og internet” er, at det er en meget overskuelig forskningshistorie, vi har med at gøre. De første videnskabelige artikler om emnet dukkede op i 1995. Religiosociologen Lorne Dawson har kaldt disse tidlige studier et ”first flush” præget af spredt fægtning, entusiasme, utopiske og dystopiske forestillinger og frem for alt meget lidt sammenhæng. Forskeren var på dette stadie den nysgerrige og videbegærlige opdagelsesrejsende, der i internettets afkroge fandt nye, spændende religiøse fænomener, som han måtte skrive hjem om: ”Se, her er en flok hekse, der har fundet på at dyrke deres spiritualitet online!” Eller: ”Se, her er en kirke med fem personer, der afholder gudstjeneste på internettet!”

Fra denne tidlige fase fulgte en mere moden forskning, hvor punkterne på landkortet begyndte at blive kædet sammen: ”Når 10 hekse kan mødes der, og en kirke kan mødes her, hvad siger det så om religionens udfoldelse på internettet?” begyndte man at spørge. Og endnu dybere begyndte man at fundere over, hvad det siger det om religionens vilkår i dag. Studierne er med andre ord blevet bredere, mere komparative og mere teoretisk funderede med årene. Som et eksempel forsøgte jeg i min egen ph.d.-afhandling at diskutere teoretiske spørgsmål omkring sekularisering og medialisering med udgangspunkt i de måder, som almindelige danskere og præster i folkekirken forholder sig til religion på internettet.

Tværfaglighed og metodekombination er også en af de senere tendenser i forskningen, som Morten Højsgaard og Margit Warburg blandt andet bemærker i indledningen til deres bog fra 2005: *Religion and Cyberspace*, og som i høj grad var en tendens i den bog, som jeg i foråret var med til at udgive om digital religion, hvor religionssociologiske, medieteoritiske, historiske og teologiske vinkler sammen bidrager til at belyse den aktuelle udvikling.

Temaer

Hvilke emner har da fyldt i forskningen indtil nu?

For det første har der været fokus på *religiøs identitetsdannelse* i ordets bredeste forstand. Mange har spurgt, i hvor høj grad og hvordan internettet bidrager til at forme en persons religiøse orientering, hvad enten det sker gennem en anonym identitetsleg på internettet, på baggrund af individuel surfen rundt mellem internettets tilbud eller via samtaler og debatter med ligesindede og

personer med andre synspunkter.

Et andet tema har handlet om *religiøse online fællesskaber*, hvor der både har været en teoretisk diskussion om, hvad der i det hele taget kendetegner et fællesskab, og om det overhovedet lader sig gøre at etablere ”rigtige” fællesskaber online. Det har ført til studier af såkaldte cyberkirker, hvor der har været fokus på at undersøge, hvad der kendetegner disse, og hvilken appel de har for brugerne.

Religiøse autoriteter er et tredje væsentligt tema. Hvor de tidlige studier lagde vægten på lægmandens nye mulighed for at komme til orde og den traditionelle religiøse autoritetsskikkelses tab af magt, har nyere forskning måttet tage notits af, at også præster og muftier har udnyttet internettet til at skabe sig endda større publikummer end tidligere. Konflikten mellem forskellige autoriteter er endvidere en forskningsinteresse, der hører ind under denne kategori, hvad enten det handler om lægmandens opgør med den traditionelle autoritetsskikkelse eller magtkampen mellem to eller flere etablerede religiøse autoriteter.

Et sidste og nok så væsentligt tema har at gøre med spørgsmål om *virkelighed og cybervirkelighed*. Her har man bevæget sig fra at se på internettet som et parallelunivers med egne love og oplevelser, til at betragte det som en virkelighed, der interagerer tæt med den ydre offline virkelighed, og som derfor må forstås i relation til den, og til endelig i dag at se på internettet som en del af den ene og samme virkelighed, som vi ellers tager del i. Internettet er i dag en så integreret del af vores liv, at det ikke længere giver mening at behandle det som en virkelighed for sig.

Lad os prøve at stoppe op ved disse fire temaer og se, hvad vi ved i dag.

1. Den religiøse identitet

Når vi taler om religiøs identitetsdannelse i forhold til internettet, er der mindst fire muligheder, vi kan være optaget af at undersøge: Der er for det første muligheden for at *konvertere* som følge af påvirkning fra indhold og personer, man møder på internettet – en mulighed, der har motiveret til decideret internetmission både i Danmark og globalt. For det andet er der muligheden for at få en *mere nuanceret og sammensat religiøs identitet*, idet mødet med internettets mangfoldighed af religiøse budskaber kan forventes at sætte sit præg på en persons religiøse selvforståelse. Denne

mulighed falder godt i tråd med en generel forståelse af, at religion i en tid præget af globalisering, mobilitet og massemedier hos det enkelte individ sætter sig som et personligt kludetæppe af religiøse fragmenter, man møder på sin vej, på sin rejse og i sit fjernsyn. Beliefnet's belief-o-matic er et godt eksempel på denne tendens. Her kan man ved at svare på forskellige spørgsmål, finde ud af, hvilken trosretning man procentvis er mest enig i.

For det tredje er der muligheden for at man via internettet kan *rendyrke sin religiøse identitet* ved at interagere med ligesindede på tværs af geografiske skel. Så selvom man eksempelvis som muslim i Ans ikke har de store muligheder for at finde ligesindede på byens kro, kan man gå på nettet og dyrke sit religiøse netværk der. Endelig for det fjerde giver internettet også en mulighed for at *miste sin religiøse identitet* og helt falde fra. Internettet bliver ikke blot brugt til religiøs agitation, men også til det modsatte. Når vi taler om internettet i relation til religiøs identitetsdannelse er der med andre ord mange modsatrettede muligheder i spil på samme tid, og empirisk er der eksempler på, at internettet danner ramme om både konversion, frafald samt åbne og lukkede religiøse identitetsprocesser.

Mine egne undersøgelser tyder på, at internettets indflydelse på danskernes religiøse identitetsarbejde langt fra er entydig. Blandt de 1015 danskere som jeg udspurgte, var der kun 2 procent, som mente, at de var blevet mere troende på grund af ting, de havde mødt på internettet. Det skal sammenholdes med, at 16 procent oplevede, at internettet havde gjort dem mere kritisk indstillet over for religion. Internettet har med andre ord i en dansk sammenhæng ikke været nogen vækkelsesmotor, selvom der er eksempler på, at internettet har haft en vis betydning i nogle konversionsprocesser. I det hele taget tyder mine undersøgelser på, at danskerne får styrket deres religiøse synspunkter via internettet i stort set lige så høj grad, som de får dem udfordret. 8 procent mener, at de takket være internettet er kommet i kontakt med flere personer, der mener noget andet end dem selv, mens 7 procent oplever, at de er kommet i hyppigere kontakt med ligesindede.

Det er værd at stoppe op ved aldersforskellene. De yngste danskere (mellem 18 og 39 år) giver udtryk for, at internettet har en væsentlig større betydning, end den vi ser afspejlet hos de ældre aldersgrupper. Hos de unge er der eksempelvis 26 procent af respondenterne, der mener, at de er blevet mere kritisk indstillet over for religion, og 18 procent der har brugt internettet til at blive mere bevidste om, hvad de tror på. Der er formentlig to centrale forklaringer på denne

aldersgruppes besvarelser: Dels er de unge hyppigere brugere af internettet, hvorfor det også er mere sandsynligt, at internettet spiller en rolle for deres religiøse identitetsarbejde. Dels er denne aldersgruppe generelt mere bevægelig i forhold til identitetsspørgsmål, hvorimod de ældres religiøse identitet er mere fastlåst. Uanset hvad tyder undersøgelsen på, at det især er hos de yngre danskere, at der sker et religiøst identitetsarbejde på internettet, og at det dermed formentlig også er i forhold til denne aldersgruppe, at kirker og andre religiøse aktører kan have held med at skabe interesse for religiøse spørgsmål online.

2. Religiøse onlinefællesskaber

I forhold til det andet tema, spørgsmålet om kirkelige eller religiøse fællesskaber online, er der især to varianter, vi kan være optaget af: Vi kan dels undersøge, hvordan en *cyberkirke* – dvs. en kirke, der er opstået og har sin primære eksistens på internettet – kan fungere som et alternativ eller et supplement til en persons religiøse fællesskab offline, eller vi kan se på, hvordan et traditionelt kirkeligt eller et religiøst fællesskab folder sig ud både online og offline. I forhold til det første har en del studier af cyberkirker peget på, at disse primært benyttes af personer, der i forvejen er kirkeligt praktiserende, men som af forskellige grunde ikke føler sig i stand til at benytte sig af de lokale kirkelige tilbud. Cyberkirkerne forsøger ofte at genskabe de traditionelle rammer og former online, men giver samtidig plads for mere debat, parodisk distance og personlig frihed. I forhold til den anden vinkel har nyere studier blandt andet set på, hvordan menigheder bruger Facebook som en mulighed for at overføre kirkens fællesskab til internettet. Ofte ser vi dog, at det i virkeligheden er så som så med interaktionen på kirkers Facebook-sider. Snarere end at bruges siderne som en mulighed for at interagere, bliver de af præster og menighedsledelsen brugt til at informere om kirkens aktiviteter, mens de af medlemmerne ofte blot bliver brugt til at markere et personligt tilhørsforhold til en bestemt kirke. Dog ser det ud til, at personlige Facebook-netværk i højere grad end Facebook-siderne fungerer som en fællesskabsfremmende aktivitet for menigheden på internettet.

Blandt de 1015 danskere, som jeg har udspurgt om deres forhold til religion på internettet, var der cirka en tredjedel, der inden for et år havde besøgt en religiøs hjemmeside. Og ud af den minoritetsgruppe var det kun 4 procent, der havde brugt disse sider til at søge kontakt med troende eller religiøse mennesker. Ønsket om at tage det i et religiøst fællesskab er med andre ord kun drivkraften for et fåtal af danskere, når de beskæftiger sig med religion online. De typiske

bevæggrunde er derimod ønsket om at finde faktisk viden om kirker, organisationer eller religioner og for de yngste respondenter vedkommende at finde svar til skoleopgaver. Dog er det værd at bemærke, at mange angiver, at de har søgt debatter om religion på internettet, og det gør sig eksempelvis gældende for 31 procent af respondenterne under 30 år. Deltagelse i en debat er ikke nødvendigvis det samme som at tage del i et fællesskab, men det indebærer dog en form for social interaktion og ofte en gruppebevidsthed. Set fra en kirkes synsvinkel vil der formentlig være langt mere appel i tilbud på internettet, der inviterer til debat og serverer viden og informationer, end i tilbud, der inviterer til online fællesskab alene for fællesskabets skyld.

3. Religiøse autoriteter

I forhold til det tredje tema, spørgsmålet om religiøse autoriteter, kan vi sige, at internettet både har givet lægmanden en stemme og de traditionelle religiøse autoritetsskikkelser en platform til at udvide deres autoritet. Vi ser amerikanske prædikanter og arabiske muftier gå fra at have en stor national eller regional efterfølgerskare til at opnå et globalt publikum via Twitter, YouTube og hjemmesider. Twitter bliver brugt af disse autoritetsskikkelser til at neværke med et globalt publikum, og ofte med succes viser statistik fra siden ”Twitalyzer”. Her kan prædikanter som Joel Osteen, Joyce Meier og Rick Warren snildt hamle op med Justeen Bieber, Lady Gaga og Barack Obama, når det gælder om, hvem der får deres budskaber ”retweeted” oftest.

Samtidig ser vi personer, der via charme, frækhed og folkelighed springer den teologiske uddannelse og den religiøse karrierevej over og bliver religiøse online-autoriteter for unge og andre, der har fået nok af langskægede og grå autoritetsskikkelser. En af de mest populære muslimske YouTube-kanaler står Baba Ali for. Her får man ikke tør, teoretisk undervisning i islam, men hurtige, humoristiske og hverdagsrelevante refleksioner over islam for muslimer i en moderne verden.

Fælles for både de gamle og nye autoritetsskikkelser, der formår at gøre sig gældende på internettet, er, at de er i stand til at deltage på mediets præmisser. For at blive set og hørt på internettet, skal man blandt andet kunne formulere sig kort (140 tegn hvis man er på Twitter), man skal have karismatisk udstråling, og man skal forholde sig til sit publikums konkrete og hverdagsagtige problemstillinger. Det er med andre ord ikke en forhindring at have en lang religiøs uddannelse eller en fin titel, men det er langt fra nok. Der er selvfølgelig også autoritetsskikkelser, der forsøger en

mellemvej. Paven er et godt eksempel: Han er at finde på YouTube og Facebook, og Vatikanet har længe været opmærksom på, hvad internettet kan bruges til. Alligevel går man ikke ret langt for at tilpasse sig mediets krav. Pavens YouTube-kanal transmitterer udelukkende pavens taler fra hele verden, og der er unægteligt langt fra pavens fremtoning til Baba Alis. Sidstnævnte har i øvrigt har 25.000 flere abonnenter end paven. Samtidig har Vatikanet lukket ned for kommentarer og bedømmelser, så brugerne ikke kan give deres besyv med. Der er risiko for, at denne måde at bruge internettet og de sociale medier på giver bagslag – og i stedet for at vise, at kirken er moderne, kan det sende et signal om, at den er gammeldags og ikke ønsker at indgå i dialog. Det hindrer naturligvis ikke, at den katolske kirke lokalt kommer op med dialogiske og engagerende initiativer. I USA mødte jeg eksempelvis nogle søstre, der brugte målrettet Facebook-annoncering til at rekruttere nye søstre.

I mine egne undersøgelser har jeg også kigget på danskeres forhold til en række forskellige autoriteter i bred forstand. Udover personer har jeg også kigget på visse medier og institutioner. Jeg spurgte mine 1015 respondenter, hvor de ville søge svar, hvis de havde et spørgsmål til kristendommens indhold. Hvor en kirke, en præst eller Bibelen ville være de forventelige eller ønskelige svar set fra kirkens synsvinkel, og hvor venner og familie måske ville være det ud fra en sociologisk betragtning, ser vi, at det i dag suverænt er internettet, der er blevet det mest naturlige sted at søge svar. Ikke mindre end 56 procent af alle respondenter – og 65 procent af de yngste – ville søge svarene online. Samtidig er det værd at bemærke, at præsten og Bibelen er de næstmest populære svarmuligheder. 37 procent ville søge svar hos en præst og 28 procent i Bibelen, hvis de var i tvivl om noget vedrørende kristendommen. Det betyder nok mest af alt, at mange danskere fortsat finder disse kilder naturlige, når det handler om at forholde sig til spørgsmål om religion og tro. Om det rent faktisk er disse kilder, som danskerne ender med at benytte i deres eventuelle søgen, afhænger i høj grad af, om de er til stede og tilgængelige på internettet. Er kirkens svar ikke at finde via Google og på de sider, hvor danskerne befinder sig, vil det være andre svar, som den søgende dansker falder over. Kirker og præster kan sidde inde med en række relevante og konstruktive svar til religiøst søgende mennesker, men falder folk ikke over dem, når de surfer rundt på internettet, kan indsatsen mere eller mindre være spildt.

4. Virkelighed og cybervirkelighed

Det sidste tema, som har domineret udforskningen af religion og internet indtil nu er forholdet

mellem virkelighed og cybervirkelighed. Det er samtidig også det mest abstrakte og filosofiske. Selvom vi fortsat taler om aktiviteter ”på internettet” overfor aktiviteter i ”i den fysiske virkelighed,” er det i stigende grad to planer, der smelter sammen og opfattes som to aspekter af den ene og samme virkelighed. Det giver ikke længere mening at spørge en teenager, hvor ofte hun er på internettet, da hun altid er online via en computer, smartphone, tablet computer eller en helt fjerde platform. Det bliver derfor også i stigende grad vanskeligt at opretholde egentlige cyberidentiteter og tage del i paralleluniverser i cyberspace, når internettet er noget, vi nu altid har med os rundt, snarere end noget vi sætter os ned på afgrænsede tidspunkter og steder og forholder os til. Dette skift er også væsentligt i forhold til den kirkelige refleksion over internettets muligheder i forhold til en række kirkelige handlinger og aktiviteter. I stedet for at diskutere, om man kan foretage dåb, begravelse, nadver, gudstjeneste, sjælesorg m.m. på internettet er det i dag mere relevant at spørge: Hvilke delelementer af dåb, begravelse, nadver, gudstjeneste, sjælesorg m.m. giver det mening at tilbyde online, og hvordan bindes online- og offline-delene sammen til én samlet oplevelse?

At præster ser et potentiale i internettet i forhold til en række af deres daglige arbejdsopgaver vidner min undersøgelse af 1040 danske præster om. Blandt andet i forbindelse med dåb, konfirmation, bryllup og begravelse bruger størstedelen af præsterne internettet eller e-mails i deres kommunikation med de involverede personer. I et andet spørgsmål svarer 32 procent af præsterne, at de inden for de seneste tre måneder har ydet sjælesørgerisk hjælp via internettet. Tallene siger imidlertid intet om, hvordan præsterne bruger internettet, og hvilke overvejelser de gør sig i den forbindelse. Disse refleksioner kom til gengæld frem i en række kvalitative interviews, som jeg gennemførte med otte præster fra Aarhus Stift. Her var det gennemgående billede, at præsterne anerkendte internettets betydning i forhold til at planlægge og kommunikere omkring praktiske forhold og omstændigheder, for eksempel når man skulle finde en dato for et bryllup eller en dåb. Selvom der er en erfaring af, at personlige og teologiske spørgsmål kan dukke op i en mailkorrespondance – for eksempel i forbindelse med en kirkelig handling, men også af andre grunde – er der en tøven hos præsterne i forhold til at bruge internettet til den slags samtaler i større stil. Flere præster mener, at en mailkorrespondance eller en onlinechat kan være et indledende skridt i en personlig eller sjælesørgerisk samtale, hvor personen kan komme som anonym, isen kan blive brudt og de første spørgsmål kan tages op. Men der er også generel enighed om, at de dybere samtaler skal fortsættes og afsluttes ved et ansigt til ansigt-møde, hvor nærværet opleves stærkere.

Mange præster er givetvis for tilbageholdende i forhold til at gøre brug af internettets muligheder i den daglige kontakt med sognet og menigheden. Det kan undskyldes med, at de ikke har haft særlig mange anledninger til at overveje mulighederne i løbet af deres uddannelse, hvor den nye medievirkelighed ikke fylder meget på trods af dens store betydning for formidlingen af kirke og kristendom i dag. Dette udgangspunkt får mange præster til at sætte for stort et skel op mellem en idealiseret fysisk virkelighed præget af nærværende relationer og ægthed og en cybervirkelighed præget af overfladiskhed, falskhed og flygtighed. Man kan med rette spørge, om disse forestillinger og fordomme altid holder stik i forhold til det, vi empirisk kan betragte online såvel som offline. Når folk finder sig til rette i et cyberfællesskab på internettet, er det jo ofte, netop fordi de er blevet skuffede over en fysisk menigheds mangel på omsorg, nærvær og åbenhed.

Trods det er præsternes refleksioner omkring brudfladerne mellem, hvad internettet kan bruges til, og hvad det ikke kan bruges til, relevante og vigtige, når kirkens internettilstedeværelse skal planlægges. Kan man komme ud over en stereotyp og fordomsfuld opfattelse af online og offline og i stedet spørge, hvordan de forskellige rammer og kontekster kan understøtte den ene og samme virkelighed eller sag, er vi nået et konstruktivt skridt længere. I forhold til en dåb kan man eksempelvis forestille sig, at en hjemmeside kan give svar på en række spørgsmål, som et ungt forældrepar måtte have til ritualet, og en mailkorrespondance med præsten kan afklare forskellige supplerende spørgsmål. I kirken oplever familien ritualet og får et ansigt til ansigt-møde med præst og menighed. Og i opfølgningen sørger præsten for at få forældrene på et nyhedsbrev fra kirken eller for at få knyttet dem til kirkens Facebook-side. Her bliver de løbende mindet om kirkens aktiviteter og tilbud og får lyst til endnu et ansigt til ansigt-møde. På den måde supplerer det fysiske og det virtuelle hinanden og resultatet er ideelt set, at familien får en tættere tilknytning til kirken.

Opsamling

Vi har nu set på fire temaer, der har haft betydning i udforskningen af forholdet mellem kirke, religion og internet. Det var spørgsmålet om religiøs identitetsdannelse, religiøse onlinefællesskaber, religiøse autoriteter og forholdet mellem virkelighed og cybervirkelighed. Vi har blandt andet set på temaerne i forhold til en dansk virkelighed, og den umiddelbare konklusion er, at internettets indtog i en dansk kontekst, hverken har bragt en ny vækkelse med sig eller ført til, at kirkerne er blevet drænet for mennesker. Internettet har til gengæld bibragt den enkelte dansker nye muligheder for at søge religiøse svar, finde religiøse fællesskaber og følge religiøse autoriteter.

Når en dansker i dag ønsker at blive klogere på religiøse spørgsmål, går han på internettet og ser, hvad der kommer op af svar. Om kirkelige kommunikatører fremover kan få succes med at gøre opmærksom på deres budskaber, afhænger i høj grad af, om de er til stede der, hvor folk søger svarene. Det er ikke nok at have gode budskaber. Har man ikke også en god adgang til de medier, som folk benytter, kan det være lige meget.

Men det er ikke nok bare at *være* online. De kirkelige kommunikatører er nødt til at forstå den logik og de spilleregler, der hersker på internettet. Det betyder, at de skal være repræsenteret på de sider og fora, hvor deres målgrupper færdes, og at de må kommunikere inden for de rammer, som mediet sætter. Her nytter det ikke at kommunikere, som man selv ville ønske at folk havde lyst til at modtage budskaberne, men vil man nå mennesker på internettet – hvor det næste klik altid sidder på spring i højre pegefingertip – er man i det store hele nødt til at kommunikere på modtagerens betingelser.

Kirkens held er, at mange danskere fortsat har et positivt forhold til traditionelle religiøse autoriteter som præsten og Bibelen. Det betyder ikke, at de gør brug af dem i deres daglige liv i særlig stor stil, men at de ikke ville have noget imod at støde ind i dem på deres vej og lytte, hvis de havde noget interessant at fortælle. Bolden ligger altså hos præsten og de andre kirkelige kommunikatører, der, hvis de har noget på hjerte, har gode muligheder for at komme i dialog med sognet eller befolkningen via internettet.

Kirkens digitale fremtid

Nu vil vi vende os mod fremtiden, og her bliver det selvfølgelig lidt mere spekulativt. Jeg vil prøve at komme med nogle bud på, hvad der kommer til at ske på den digitale kirkelige front – nogle bud, som I kan være med til at diskutere, og som vi måske om 10 år kan mødes og grine af. Det vigtige er dog ikke, om mine profetier holder stik eller ej. Det vigtigste er, at vi giver hinanden mulighed for at handle og præge fremtiden, hvis vi taler om den og er forberedte på den. Jeg har selvfølgelig mange tanker om, hvad der vil komme til at ske, men jeg vil holde mig til 4 punkter.

1. Kirkegang bliver en “smart” oplevelse

Det første punkt er dette, at kirken inden for de næste 10 år sandsynligvis vil blive ”smart” i en eller anden grad. Her mener jeg selvfølgelig ”smart” som i smartphone. Ligesom computerkræfter og

internettet nu er blevet helt integrerede dele af en telefon og er på vej til at blive det i fjernsyn, køleskabe, spillemaskiner og alt muligt andet, ser vi også det samme ske i institutionslivet i et eller andet omfang på blandt andet skoler, museer og biblioteker.

Ligesom vi i 1995 ikke kunne forestille os, at vi gad konversere med vores venner og familie på internettet, kan det i dag være svært at forestille sig, at vi for alvor vil lade vores digitale frirum blive digitaliseret. Ikke desto mindre sniger det sig allerede ind på en række af vores samfundsinstitutioner, og vi må forvente, at det også kommer til at ske i vores kirker. Der eksperimenteres allerede nu med at inddrage smartphones, YouTube-videoer og andre medieelementer i kirken, men typisk er det kun ved særlige gudstjenester og ungdomsarrangementer eller i konfirmandundervisningen i et eller andet omfang.

I fremtiden vil det formentlig blive mainstream at inddrage medier ved søndagens gudstjenester og i kirkens daglige liv. Det vil holde op med at være eksotisk og tjekket, at man kan give et bidrag til søndagskollekten med sin smartphone, eller at man kan bruge den til at scanne sig frem til oplysninger om kirkens kunstværker. Begravelser, barnedåb og vielser vil blive livestreamet til ære for fjerne slægtninge, der ikke kunne møde op i kirken, som det allerede sker – eller er på vej til at ske – i Skærbæk Kirke. Og den fugtige informationstavle uden for kirken vil blive erstattet af flere touchscreens ude og inde. Der vil komme en række andre muligheder, der vokser frem i takt med, at nye internetplatforme udvikles og bliver allemands- og alle kirkers eje.

Engang kunne man som kirke signalere, at man var med på beatet ved at have en hjemmeside og en Facebook-side. Nu er det snarere underligt, hvis ikke man har det. I fremtiden bliver skellet mellem den “disconnectede” landsbykirke, der ikke har ressourcer og rammer til for alvor at tage mulighederne i brug, og den store, moderne bykirke, endnu større. For da er det i selve kirkebygningen under gudstjenester og arrangementer, at man ser, at en kirke er på eller stået af ræset.

Udviklingen vil give kirken nye muligheder for at kommunikere og formidle, hvad kirke og kristendom er. Samtidig vil udviklingen også føre med sig, at nogle af de ting, vi i dag går i kirken for at klare, kan vi klare hjemmefra. Alt der handler om fødselsregistrering, konfirmandindskrivning og andet papirarbejde vil komme til at foregå hjemmefra, men sjælesorg vil også i højere grad end

nu gå online. De præster, der har erfaring med online sjælesorg har det primært fra tekstbårne koversationer fx via mail og chat – og her oplever mange, at nærheden og kropssproget er fraværende, ligesom man er bange for at det skrevne ord kan blive misbrugt eller fejlfortolket. Vi er allerede godt i gang med at bruge videokonferencer – gratis og enkelt via Skype – til personlige samtaler, møder og konferencer. Det er sandsynligt, at dette også vil vinde indpas i forhold til den sjælesørgeriske samtale, da det har mange af fordelene ved det direkte ansigt til ansigt-møde, samtidig med at det er langt lettere at organisere for både præst og sognebarn.

Udviklingen vil – og bør – naturligvis også give anledning til diskussioner om, hvor langt kirken skal gå i udviklingen. Der er dem, der vil tale for, at kirken skal være webfri, og man kan endda forestille sig, at der vil opstå enkelte konceptmenigheder, som brander sig på at give medlemmerne en autentisk offline oplevelse. Jeg tror, at kirkens vigtigste varemærke fortsat vil handle om ritualer, sanseoplevelser og fysisk fællesskab. Derfor skal man også finde en balance, hvor de nye mediemuligheder ikke ødelægger disse varemærke, men tværtimod understøtter dem og peger hen på dem. Nogle vil gå længere i udviklingen end andre, men siger kirken helt nej til den digitale udvikling, vil den om få år komme til at fremstå som et fortidslevn eller i bedste fald et arbejdende museum, og den vil have endog meget svært ved at appellere til nye generationer, der er vant til altid at være online – aldrig offline.

2. Internettet bliver en motor for kirkelig effektivisering og samarbejde

Et andet punkt som jeg tror er vigtigt, når vi taler om fremtidens digitale kirke, er, at internettet og it-systemer generelt bliver en motor for kirkelig effektivisering og samarbejde. Både folkekirken og frikirkerne er pressede i disse år, flere må lukke ned mere eller mindre frivilligt, og andre må finde sammen for at overleve. Hvor internettet lige nu for mange kirker og sogne udelukkende handler om hjemmesider og kommunikationen *ud* i sognet, bliver det i den nære fremtid også uhyre vigtigt i kirker, sogne og provstier at tænke i systemer, der fremmer samarbejde, administration og effektivisering.

Det vil dels være services, der kan hjælpe sognets beboere til at klare en række ting selv eller via chat eller mail uden at skulle møde op på et kirkekontor i det lokale sogn. Men det vil også være systemer, der kan gøre det lettere for personalet at arbejde sammen, for menighedsrådene at arrangere fælles indkøb og for kirkerne at dele personale på tværs af sogne. I KirkeWeb hvor jeg

arbejder, er der flere og flere der går i gang med en webløsning med henblik på at styrke samarbejdet. For få år siden ville det alene være med den eksterne kommunikation for øje.

Udfordringen blive selvfølgelig at indføre disse tiltag på en måde, så det rent faktisk opleves som en gevinst for såvel sognebarn som kirkens personale, og hvor det ikke kommer til at opleves som topstyret centralisering. Men med mindre endnu flere kirker skal lukkes, end det allerede er planlagt, kommer vi nok ikke uden om, at en vis form for effektivisering og samarbejde er nødvendig – og det er oplagt at bruge internettet og it-systemer i den bestræbelse.

3. Folk bliver sværere at nå med nye budskaber på internettet

Et tredje punkt, som jeg har lyst til at tage fat på, har med kommunikationen ud fra kirken at gøre. Vi har længe fornemmet, at internettet gradvist er ved at lære os bedre at kende. Når vi færdes på Facebook, ved vi godt, hvad klokken er slået, når vi pludselig mødes af annoncer for produkter mod skaldethed. Når vi handler på Amazon, får vi ikke lov til at forlade butikken, inden vi har forholdt os til en række titler, som de mener, at vi har særlig interesse i. Og når vi søger på Google og andre søgemaskiner vil de sider, der kommer frem også i stigende grad være nogle, der matcher vores profil.

Denne udvikling vil kun fortsætte i de kommende år, og den har naturligvis mange fordele. Hvis Google rent faktisk kan give os de resultater, som vi har lyst til at se og sortere resten fra, ville det jo være fantastisk og spare os for en masse spildtid på irrelevante hjemmesider. Det er en smart og effektiv løsning på den overvældende overflod af information, som internettet giver os. Samtidig kan man dog også være betænkelig ved udviklingen. For en af de interessante ting ved nettet har jo netop været, at det har hjulpet os til at møde andre synspunkter end vores egne og møde personer, der ikke lignede os. Får vi kun det, vi kan forventes at være interesserede i, er det så som så med de personlige udviklingsmuligheder.

På den religiøse front har vi set nogle forskellige skridt i den retning også. Hvor mange i de tidlige år hyldede internettets mulighed for at skabe rammer for interreligiøs dialog online, er tendensen i dag snarere, at de religiøse tilbud bliver langt mere segmenterede. Den store internetportal Beliefnet er for eksempel helt bevidst blevet meget mere opdelt i religiøse rum, fordi det var det, der gav besøgende og dermed også annoncekroner. Mere eksotiske eksperimenter har været religiøse

søgemaskiner som Jewogle og I'm Halal, der skulle sikre henholdsvis jøder og kristne, at søgeresultaterne var godkendte. Vi har også set eksempelvis kristne og muslimske datingsites og religiøse sociale netværkssites skyde frem.

Fra et kristent synspunkt kan udviklingen gøre det vanskeligere at drive mission og præsentere kristendommen for personer, der ikke umiddelbart har interessen. Udover at søgemaskiner selv vil kunne vurdere, om en person er *mindet* for en bestemt religiøs påvirkning, kan man også forestille sig, at det vil blive langt lettere selv at sortere religiøse sites ud af sine søgelister. Det betyder, at kirkens kommunikatører kommer til at skulle tænke mere kreativt, hvis man fortsat vil insistere på at være i mission. I stedet for kun at kommunikere på sine egne platforme og websites, må man bevæge sig bredere ud og både kommunikere på bredere platforme, men også tage udgangspunkt i problemstillinger, som i udgangspunktet opleves relevante af målgruppen. Man behøver dog ikke vente på fremtiden for at begynde at kommunikere relevant – da det i det hele taget må siges at være en meget god ide!

4. Internettet skaber nye muligheder for den globale mission og religionsdialog

Mit fjerde og sidste punkt går ud over landets grænser. Noget af det mest interessante, der sker lige nu på internetfronten, er at der sker en voldsom tilgang af internetbrugere i Afrika og andre udviklingsområder i verden. En masse mennesker springer stadiet med den stationære computer og internetkabler over og går direkte til den trådløse forbindelse via en smartphone eller en bærbar computer.

Jeg tænker, at det må komme til at betyde en masse muligheder for missionsselskaber og andre organisationer, der arbejder i disse områder. På flere fronter:

Hvor der lige nu kan være langt til missionærerne i de fjerne lande, giver internettet den udsendte mulighed for hurtigt at kommunikere hjem og sende rapporter til sendeorganisation og bagland. Og ikke bare rapporter, men også billeder, videoer og blogindlæg. Og personen kan også kommunikere direkte med det danske bagland via eksempelvis Skype og chat. For mange udsendte er disse muligheder der allerede, og nogle er også begyndt at tage dem i brug. I fremtiden vil organisationerne formentlig mere målrettet indtænke dem i forventningerne til den udsendte, da der ikke er nogen tvivl om, at det fører til mere engagement og også større givertrang, hvis man tæt kan

følge den person, man støtter.

Samtidig vil det også give de udsendte nye muligheder derude. I lande hvor afstandene er store, og infrastrukturen dårlig, vil det givetvis komme til at forbedre mulighederne for kommunikation, forkyndelse og undervisning for missionærene derude. Jeg husker, at jeg som ung volontør rejste en hel dag for at komme ud i en meget fjerntliggende landsby for at aflevere en andagt. Det kan man ikke gøre ret tit. Men hvis man i stigende grad får mulighed for at live-streame gudstjenester og undervisning og kommunikere via eksempelvis Skype, bliver mange ting meget lettere i disse lande.

Internettet åbner også op for større udveksling af inspiration og erfaring på tværs af verdensdele. Dette gælder også i forhold til den interreligiøse samtale. Det kræver, at de store globale missions- og dialogaktører eksperimenterer med mulighederne og satser på fornyelser, hvor eksempelvis dyre, eksklusive konferencer kan erstattes af webkonferencer og -miljøer. Den gode samtale kommer ikke af sig selv, heller ikke på nettet, hvor religionskonflikt og segmentering er to tendenser, der modarbejder dialogen.

Afslutning

Med disse tanker om fremtiden, vil jeg runde af nu. Emnet har været kirkens digitale fremtid. Vi har set tilbage på fremtiden og konstateret, at der er sket en udvikling, som vi – og slet ikke nordmanden Leif Osvoll – kunne have forestillet os i midten af 1990'erne. Internettet har fået en enorm indflydelse i alle områder af livet og samfundet, og også kirken er blevet en del af den udvikling.

Vi har også prøvet at se frem fra i dag og gættet på, hvad der vil komme til at ske. Jeg har skudt på, at vi kommer til at se en stadig ”smartere” og mere samarbejdende kirke, der også på den globale bane kan drage nytte af udviklingen. Men samtidig også en kirke, der vil møde udfordringer i det digitale univers.

Selvom det forhåbentlig er kvalificerede gæt, er jeg også helt sikker på, at vi bliver overraskede over udviklingen inden for den digitale kirke, hvor både Gud, mennesker og teknik kommer til at have en finger med i spillet!

Peter Fischer-Nielsen, pfn@kirkeweb.dk, tlf. 2685 6728

Læs mere

Peter Fischer-Nielsens ph.d.-afhandling *Mellem-sogne-og-cyberkirke – en analyse af folkekirkens kommunikation på internettet*:

<http://e-religion.eftertanke.dk/files/2011/03/Mellem-sogne-og-cyberkirke.pdf>

Peter Fischer-Nielsens blog *E-religion*

<http://e-religion.eftertanke.dk/>

Praktiske guides til kirkelig brug af internettets muligheder:

<http://kirkeweb.dk/category/guides/>

Hope Cheong, Pauline, Peter Fischer-Nielsen, Stefan Gelfgren & Charles Ess (red.): *Digital Religion, Social Media and Culture: Perspectives, Practices and Futures*. Peter Lang, 2012.

<http://www.amazon.com/Digital-Religion-Social-Media-Culture/dp/1433114747>